

Susreti pedagoga

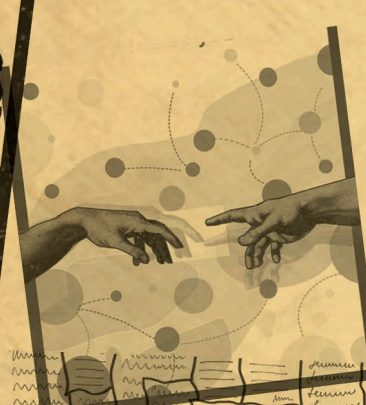
NACIONALNI NAUČNI SKUP

7. maj 2022.

OBRAZOVANJE U VREME KRIZE I KAKO DALJE

Zbornik radova

GLUVI TELEFONI

1838

Filozofski fakultet

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet,
Institut za pedagogiju i andragogiju
Pedagoško društvo Srbije

Susreti pedagoga
Nacionalni naučni skup:
Obrazovanje u vreme krize i kako dalje
7. maj 2022, Beograd

Zbornik radova

Izdavači

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet,
Institut za pedagogiju i andragogiju
Čika Ljubina 18-20, Beograd

Pedagoško društvo Srbije
Terazije 26, Beograd

Za izdavača

Prof. dr Jovan Miljković
Maja Vračar

Urednici

Prof. dr Živka Krnjaja
Doc. dr Mirjana Senić Ružić
Doc. dr Zorica Milošević

Recenzenti saopštenja

Prof. dr Radovan Antonijević
Doc. dr Saša Dubljanin
Prof. dr Emina Hebib
Prof. dr Aleksandra Ilić Rajković
Prof. dr Branislava Knežić
Prof. dr Živka Krnjaja
Doc. dr Bojan Ljujić
Prof. dr Nataša Matović
Doc. dr Vladeta Milin
Doc. dr Zorica Milošević
Doc. dr Lidija Miškeljin
Doc. dr Nataša Nikolić

Prof. dr Violeta Orlović Lovren
Prof. dr Dragana Pavlović Breneselović
Prof. dr Aleksandra Pejatović
Prof. dr Katarina Popović
Prof. dr Lidija Radulović
Doc. dr Mirjana Senić Ružić
Prof. dr Vera Spasenović
Doc. dr Milan Stančić
Doc. dr Zorica Šaljić
Prof. dr Aleksandar Tadić
Prof. dr Jelena Vranješević

Priprema za štampu i prelom

Dosije studio, Beograd
Doc. dr Mirjana Senić Ružić

Dizajn korica

Nikola Cvetković
Studenti pedagogije

Naslovna strana Zbornika kreirana je od radova pristiglih na „Sajam ideja“. Zahvaljujemo se svima koji su se odazvali na javni poziv i dostavili vizuelna rešenja za izgled Zbornika.

Izdavanje Zbornika finansirano je sredstvima Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

ISBN 978-86-80712-45-1

Odeljenje za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Pedagoško društvo Srbije organizovali su u okviru Susreta pedagoga nacionalni naučni skup sa temom „Obrazovanje u vreme krize i kako dalje“. Cilj skupa bio je da se analizira funkcionisanje sistema i prakse vaspitanja i obrazovanja u vreme krize i sagleda kroz različite nivoe obrazovanja i perspektive različitih učesnika vaspitno obrazovnog procesa, kako bi se razmotrilo prevazilaženje učenih teškoća.

Susreti pedagoga
Nacionalni naučni skup
7. maj 2022, Beograd

Obrazovanje u vreme krize
i kako dalje

Zbornik radova

Urednici
Prof. dr Živka Krnjaja
Doc. dr Mirjana Senić Ružić
Doc. dr Zorica Milošević

BEOGRAD • 2022.

Programski odbor skupa

dr Radovan Antonijević, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Miomir Despotović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Živka Krnjaja, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Violeta Orlović Lovren, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Kristinka Ovesni, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Dragana Pavlović Breneselović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Aleksandra Pejatović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Vera Spasenović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Jelena Vranješević, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Nataša Vujisić Živković, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Biljana Bodroški Spariosu, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Emina Hebib, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Aleksandra Ilić Rajković, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Nataša Matović, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Jovan Miljković, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Lidija Radulović, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Milan Stančić, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Aleksandar Tadić, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Saša Dubljanin, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Ivana Jeremić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Vladeta Milin, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Lidija Miškeljin, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Nataša Nikolić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Mirjana Senić Ružić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Zorica Šaljić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Maja Vračar, predsednica Pedagoškog društva Srbije
Biljana Radosavljević, potpredsednica Pedagoškog društva Srbije
Nataša Stojanović, Pedagoško društvo Srbije
Nevenka Kraguljac, Pedagoško društvo Srbije

Organizacioni odbor skupa

Nevena Mitranić, asistent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Luka Nikolić, asistent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Dragana Purešević, asistent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Ivana Pantić, istraživač-saradnik, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Jelena Stojković, istraživač-saradnik, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Jelena Sekulić, istraživač-pripravnik, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Đurđa Maksimović, doktorand, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Marija Stanišić, doktorand, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Saška Milovanović, sekretar Pedagoškog društva Srbije
Aleksa Eremija, tehnički urednik, urednik sajta Pedagoškog društva Srbije
Vesna Bogičević, Pedagoško društvo Srbije
Dušica Čolaković, Pedagoško društvo Srbije
Tijana Đokić, Pedagoško društvo Srbije
Marijana Grbić, Pedagoško društvo Srbije
Irena Mučibabić, Pedagoško društvo Srbije
Aleksandra Petković, Pedagoško društvo Srbije
Mirjana Tomić, Pedagoško društvo Srbije
Nataša Veselinović, Pedagoško društvo Srbije
Bojana Milosavljević, student master studija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Jovana Petrović, student master studija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Tanja Teodosić, student master studija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Klub studenata pedagogije, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Sadržaj

Uvodna izlaganja	8
Predrag Krstić – Svako zlo za neko dobro: Kriza i obrazovanje	9
Biljana Bodroški Spariosu – Povratak obrazovanju kao pedagoški odgovor na korona krizu	19
Mogućnosti za promenu obrazovne prakse	34
Nevena Mitranić i Živka Krnjaja – Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u vreme krize COVID-19: Od slabosti ka transformativnom potencijalu	35
Dragana Purešević i Lidija Miškeljin – Nije stvar u tome šta je već šta može postati – Izgubljene mogućnosti i moguće prilike	42
Tatjana Marković – Preispitivanje teorijskih i praktičnih dimenzija inicijalnog obrazovanja vaspitača kroz regulisanost studentske prakse u vreme pandemije COVID-19	49
Ana Gardašević i Svetlana Mijajlović – Nesklad u participativnim ulogama dece i odraslih u dečjem vrtiću	57
Mirjana Senić Ružić – Angažovanje studenata u onlajn okruženju: Teorijski model zajednice koja istražuje	63
Danica Vasiljević Prodanović i Zagorka Markov – Opažanja studenata o kvalitetu onlajn nastave prema modelu istraživačke zajednice	71
Ivana Pantić – Izazovi roditeljstva u vreme krize	78
Iva Đolović i Tamara Injac – Kako onlajn nastava na fakultetima (ne) treba da izgleda	83
Društveni kontekst kao okvir za promenu obrazovne prakse	91
Vera Spasenović – Podrška prosvetnih vlasti školama u vreme kovid krize: očekivanja praktičara	92
Aleksandra Ilić Rajković – Medijska slika školovanja u uslovima pandemije	98
Aleksandar Tadić – O razlozima i primerenosti uniformne organizacije rada škola u vreme pandemije COVID-19	105
Zorica Šaljić – Izazovi u ostvarivanju inkluzivnog obrazovanja tokom korona krize	112
Tamara Nikolić – Šta obrazovanje jeste, a šta može da bude? Kriza kao prilika za promišljanje obrazovanja	119
Branislava Popović Čitić, Lidija Buković Branković, Marija Stojanović, Marina Kovačević Lepojević Ana Paraušić i Milica Kovačević – Nastavne prakse koje promovišu socijalno-emocionalno učenje: Korišćenje u uslovima pandemijskog obrazovanja	125
Jelena Medar i Marija Ratković – Grupni oblik nastavnog rada u uslovima pandemije COVID-19	131
Vukašin Grozdić – Digitalni jaz u vreme krize: Iskustva projekta „Digitalna ekspedicija“	138
Maša Đurišić i Nataša Duhanaj – Mišljenje roditelja o saradnji sa školom tokom pandemije COVID-19	145

Perspektive različitih učesnika obrazovne prakse	151
Radovan Antonijević – Priroda interakcije u obrazovanju na daljinu	152
Jelena Vranješević – Pravo na obrazovanje u vreme pandemije: Perspektiva dece/mladih	156
Saša Dubljanin – Ograničenja i teškoće u realizaciji onlajn nastave	162
Nataša Nikolić – Mogućnosti podsticanja samoregulacije u onlajn okruženju	168
Dobrinka Kuzmanović – Izazovi nastavnika u radu sa učenicima iz osetljivih socijalnih grupa tokom pandemije koronavirusa	173
Nina Jovanović i Tanja Topalović – Očekivanja od uloge pedagoga u toku pandemije COVID-19: Perspektiva učenika, nastavnika i uprave škole	180
Lea Gornjak, Biljana Drobnjak i Danijela Živanović – Značaj i uloga stručnih saradnika u realizaciji nastave na daljinu i nastave po kombinovanom modelu	188
Jela Stanojević – Didaktička preispitivanja iz ugla pedagoga u vreme krize	193
Ivan Davidović – Korišćenje informaciono-komunikacionih tehnologija u nastavi – Primer Savremene gimnazije	198
Lea Gornjak, Biljana Drobnjak, Danijela Živanović i Mirjana Sremčević – Mladi i mediji u doba krize	205
Participacija kao temelj promena obrazovne prakse	210
Nataša Matović – Participacija nastavnika u onlajn istraživanju	211
Kristinka Ovesni – Strategije profesionalnog usavršavanja nastavnika u periodu nesigurnosti i krize	218
Lidija Radulović i Luka Nikolić – Obrazovanje nastavnika u vreme krize: Šta se dešava sa socijalnom dimenzijom nastave	224
Milan Stančić – Ocenjivanje učenika tokom prve godine pandemije: Od menjanja paradigme do tehničkih rešenja	231
Aleksandra Pejatović i Dubravka Mihajlović – Obrazovanje odraslih u vreme krize – Između opstanka i daljeg razvoja	239
Violeta Orlović Lovren i Neda Čairović – Pandemija COVID-19 – Kriza i(li) prilika za preispitivanje prakse podučavanja univerzitetskih nastavnika	246
Jovan Miljković i Branka Radovanović – Jugoslovenska koncepcija delovanja u vanrednim situacijama i obrazovanje i učenje odraslih: Lekcije iz prošlosti	254
Bojan Ljujić – Tehnološka spremnost odraslih učesnika na izazove onlajn obrazovanja uslovljene pandemijom virusa COVID-19	259

NIJE STVAR U TOME ŠTA JE VEĆ ŠTA MOŽE POSTATI – IZGUBLJENE MOGUĆNOSTI I MOGUĆE PRILIKE

Dragana L. Purešević¹
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Lidija D. Miškeljin²
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Apstrakt

Polazeći od mera obrazovne politike u predškolskom vaspitanju i obrazovanju za vreme krize izazvane pandemijom COVID-19 rad prikazuje perspektivu roditelja kroz autentične priče roditelja o vrtiću u vreme zatvaranja predškolskih ustanova. Pristup u istraživanju se zasniva na narativnom intervjuu sa roditeljima sa fokusom na aktivnostima roditelja tokom kućne izolacije, učešću u radu vrtića kao i načinima podrške tokom izolacije, ali i prepoznatim načinima podrške koji su izostali a roditelji ih procenili kao značajne. U zaključnom delu rada izdvajamo prepoznate dominantne slike vrtića i porodice u narativima roditelja kao povod za preispitivanje i menjanje prakse – svrhu predškolskog vaspitanja i obrazovanja, ulogu vrtića, poziciju roditelja u vreme i nakon krize u Srbiji prouzrokovane pandemijom COVID-19.

Ključne reči: COVID-19, porodica, predškolsko vaspitanje i obrazovanje, mere prevencije u vreme krize.

Kriza izazvana pandemijom COVID-19 potresla je svet pokrećući talase promena u kontekstu neizvesnosti sa širokim spektrom mogućih putanja u zdravstvenom, ekonomskom, obrazovnom sistemu (OECD, 2020). Ovaj „neplanirani eksperiment“ (Capano et al., 2020; Urban et al., 2020, prema: Miškeljin, 2021) u kojem su problemi sa kojima su se vlade širom sveta suočavale bili isti, doveo je do različitih pristupa u donošenju mera prevencije od zaraze.

Kao prvi početni odgovor na „šok“ izazvan pandemijom COVID-19 odgovor obrazovnih politika u velikom broju zemalja bio je vođen prvenstveno ciljevima vezanim za javno zdravlje i odnosio se na mere prevencije od zaraze i zaštite javnog zdravlja koje su, između ostalog, podrazumevale i potpuno zatvaranje škola i predškolskih ustanova (Blum & Dobrotić, 2021; Hale et al., 2021).

Mnogobrojna istraživanja su se pojavila u oblasti obrazovanja i o tome kako se različiti akteri vaspitno-obrazovnog procesa snalaze u novonastaloj situaciji, a kao jedna od prioritarnih tema koja iskrsava jeste menjanje i prilagođavanje porodice i

---

¹ dragana.puresevic@f.bg.ac.rs

² lidija.miskeljin@f.bg.ac.rs

porodičnog okruženja novonastaloj situaciji (Daniel, 2020; Pokhrel & Chhetri, 2021; Vanderhout et al., 2020).

Kao i u mnogim zemljama Evrope i sveta tako i u Srbiji, pandemija izazvana virusom SARS-Cov-2 dovela je do zatvaranja predškolskih ustanova. Polazeći od sistemskih mera nosioca obrazovne politike u radu ćemo prikazati i viđenje vrtića iz perspektive roditelja na osnovu njihovih autentičnih priča tokom perioda izolacije koji je u Srbiji trajao od 16. marta do 11. maja 2020. godine. U istraživanju je učestvovalo 17 roditelja iz različitih gradskih i prigradskih mesta u Srbiji. Polustrukturirani narativni intervju sa roditeljima realizovali su studenti treće godine osnovnih akademskih studija pedagogije Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu u okviru studentskog istraživačkog rada na predmetu Predškolska pedagogija.³

COVID-19 i predškolsko vaspitanje i obrazovanje u vreme krize

Mere obrazovne politike kao odgovor na krizu

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja je odredilo prioritete zadatke sistema predškolskog vaspitanja i obrazovanja u cilju „pružanja podrške mobilisanju/aktiviranju svih raspoloživih resursa u sistemu predškolskog vaspitanja i obrazovanja ...“ (Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u..., 2020). Jedan od prioriteta zadataka odnosio se na aktivnosti podrške porodicama sa decom predškolskog uzrasta u uslovima vanrednog stanja i kućne izolacije koje se mogu grupisati u tri celine (Tabela 1).

Tabela 1: Aktivnosti podrške porodicama sa decom predškolskog uzrasta u uslovima vanrednog stanja i kućne izolacije ⁴

informisanje roditelja	<ul style="list-style-type: none"> • zaštita zdravlja i bezbednosti u situaciji pandemije virusa korona • značaj igre za dete predškolskog uzrasta i zajedničkog učešća • o kulturnim programima za decu na različitim medijima • o načinima organizovanja vremena, načinu razgovora sa decom o korona virusu
korišćenje postojećih i kreiranje novih različitih resursa namenjenih deci i porodici	<ul style="list-style-type: none"> • male onlajn zajednice podrške i razmene sa porodicama • besplatni onlajn resursi: sajtnovi sa korisnim informacijama za roditelje, predlozi igara i aktivnosti sa decom • kvalitetne televizijske emisije, priloge i klipovi za decu i roditelje • predlozi igara i aktivnosti sa decom; učenje i igra u životno-praktičnim situacijama - rutine, svakodnevne životne situacije
savetovalište za roditelje	<ul style="list-style-type: none"> • priprema, prevođenje i razmena materijala i korisnih informacija za roditelje • psihološka i druga savetodavna podrška u kriznim situacijama

³ Rezultati ovog istraživanja su prikazani u zborniku „Obrazovanje u vreme kovid krize – gde smo i kuda dalje“ koji je nastao u okviru projekta Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu *Čovek i društvo u vreme krize* (2021). Neki od ključnih podataka tog istraživanja prikazani su u ovom radu.

⁴Preuzeti delovi iz Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u vreme epidemije COVID-19 (2020)

Vrtić u pandemiji iz perspektive roditelja

ŠTA smo radili tokom perioda izolacije...

Tokom perioda izolacije roditelji su sa vaspitačima često komunicirali putem vajber aplikacije. Najviše su imali razmena oko aktivnosti koje su im vaspitači zadavali u vidu *domaćih zadataka* za koje roditelji kažu da ih je bilo dosta i da su mahom bili jednolični i šablonizovani, odnosno da „deca nisu bila oduševljena i nisu želela da ih rade“ /R7/.

Ono što su roditelji videli kao otežavajuću okolnost, jeste *neosetljivost vrtića na porodični kontekst*. Roditelji koji rade (više od polovine roditelja) nisu mogli da se posvete zadacima, te da je sama *dinamika slanja zadataka* koja je bila u nekim slučajevima naznačena satnicom opterećujuća: „nije mi odgovaralo da to završimo pre podne ili u neko vreme do ručka, jer mi to do tada nismo mogli da ispunimo...“ /R11/. Pored neosetljivosti na porodični kontekst roditelji su osećali pritisak da *urade ispravno zadatke* – „Iskreno pribojavala sam se najviše koliko će ti zadaci biti dobro urađeni“, te da često nisu dobijali *povratne reakcije i podršku* „...mislim da je pokazana krajnja nezainteresovanost prema produktima koje smo slali, nama roditeljima je malo objašnjeno šta treba da radimo“ /R16/. Ovakav odnos ukazuje na važnost kvantiteta, a ne istinskog bavljenja onim što je deci i porodicama bilo smisleno u ovim trenucima. Iz dobre namere da se deci i porodicama ponudi što više sadržaja kako bi im se okupiralo vreme, fokus je preusmeren na sadržaj, a zanemarila se kompleksnost i kontekst življenja porodica u ovim trenucima.

Kroz analizu transkripata se pokazalo, da one aktivnosti u kojima su roditelji zajedno sa decom mogli da učestvuju, oprobaju se, nešto naprave od materijala koje imaju i koje su najčešće „deo trenutka“, a ne unapred planirane i osmišljene do kraja aktivnosti, roditelji mnogo detaljnije opisuju. Roditelji navode i trenutke kada su mogli da se čuju sa drugim roditeljima, deca sa svojim vršnjacima kao njima značajne i važne – „Bilo mi je drago da vidim na vajberu kako drugi roditelji provode vreme sa svojom decom, da su svi dobro i da su zajedno. A i detetu je bilo zanimljivo da vidi šta njegovi drugari rade, pošto nije imao prilike da ih viđa uživo“ /R11/.

KAKO smo učestvovali u radu vrtića...

Učešće roditelja u rad vrtića za vreme izolacije se svodilo na rad na domaćim zadacima koji su stizali preko najčešće korišćene aplikacije vajber. Roditelji su nam rekli da nisu predlagali ništa i to zato jer se u najvećem broju slučajeva smatralo da oni nisu stručni i da je zato tu vaspitač koji je *ekspert*: „Samo smo radili šta su one predlagale i to je to, oni znaju“ /R8/. Takođe navode da nisu imali vremena zbog količine svojih obaveza, pri čemu se učešće i ako ga je bilo svodilo na *komentarisanje zadataka* drugih porodica na vajberu: „Komentarisi smo i mogli smo da budemo uključeni, samo što mene to nije zanimalo, a nisam ni imala puno slobodnog

vremena...“ /R4/. Međutim jedan deo roditelja se *nije osećao pozvanim* – „Mi smo mogli da pošaljemo naše ideje, ali vaspitačice nisu posebno oduševljeno reagovala na to. Rekle bi samo „super, bravo“ ali ništa više od toga, ...nisam stekla utisak da treba da nastavim da šaljem svoje ideje, pa sam ubrzo prestala“. Roditelji smatraju da su vajber grupe bile *preopterećene irelevantnim porukama*, te da je i to bio razlog njihove neuključenosti: „Bilo je i divnih komentara, ali je bilo i svakakvih stvari koje nisu bitne, a koje su roditelji slali u grupi“ /R5/.

KO je bio glavna podrška tokom perioda izolacije...

Roditelji kao glavnu podršku navode *supružnike, babe i dede ali i stariju braću i sestre*, dok kao podršku u periodu izolacije navode *vaspitače* tek kada ih direktno istraživači pitaju. Najčešće se njihova podrška ogledala u tome da im pojasne zadatke koje su slali putem vajber aplikacije, ističući da su uvek bili dostupni kao i da su mogli uvek nesmetano sve da ih pitaju, ali da to nikada nisu koristili, jer „odrade zadatak na vreme“ /R5/.

Na pitanje da li su za vreme izolacije komunicirali sa *stručnim saradnicima*, roditelji su najčešće reagovali zbunjeno i da ne znaju ko je stručni saradnik u vrtiću. Ili su govorili da nisu imali potrebu za stručnim saradnikom, jer im nije bila potrebna nikakva pomoć: „Srećom, ja sam bila u takvoj situaciji da mi to nije bilo potrebno, ali mislim da ni ostali roditelji nisu bili u kontaktu sa njima“ /R10/. Slika stručnog saradnika u ovom istraživanju je kao nevidljivog saradnika ili kao savetodavca koji je tu ako postoji problem (Pavlović Breneselović, 2013).

Roditelji su spominjali i *druge roditelje*, ali pretežno su se odgovori odnosili na to da nisu bili u kontaktu sa njima jer su svi bili „usmereni na svoju decu i porodice“ /R6/. Oni roditelji koji su bili u kontaktu rekli su da im je to bilo dragoceno, ali tih situacija je bilo malo.

Šta je bilo posle: Ako vam je dobro onda ništa, a ako ne onda KAKO DALJE kroz krizu

Nakon proglašenja prestanka vanrednog stanja u Republici Srbiji (Odluka..., 2020) Vlada je donela odluku da „počev od 11. maja 2020. godine – predškolske ustanove i osnovne škole započinju sa neposrednim vaspitno-obrazovnim radom, u obimu koji omogućava sprovođenje neophodnih mera prevencije, zaštite i suzbijanja širenja zarazne bolesti COVID-19“ (Uredba..., 2020). Kroz mere su preovlađivali zdravstveno-higijenski zahtevi, kao i zahtevi koji se odnose na socijalnu i fizičku distancu, akcenat stavlja se na *medicinski model brige*, čime se podrška dobrobiti deteta i značaj uloge porodice u praksi predškolskog vaspitanja i obrazovanja urušavaju.

Analiza perspektive roditelja i preuzetih mera tokom i nakon perioda izolacije dovode nas do preispitivanja svrhe predškolskog vaspitanja i obrazovanja, uloge

vrtića, pozicije praktičara i roditelja u vreme krize u Srbiji prouzrokovane pandemijom COVID-19:

- **Vrtić kao mesto podučavanja** – vrtić se vidi kao priprema za školu (Mitranić, 2021), „mala škola“ u kojoj je bitno ispuniti domaći zadatak, ali sve to „upakovano“ u ruho igre: „ali kažem ti oni su to sve savladali kroz šalu, nisu smeli konkretno da pišu, oni sada nešto crtaju kroz igru, ajde sada napiši svoje ime, ali sve to tako što nacрта“ /R14/.
- **Uloga praktičara** (vaspitači i stručni saradnici) se videla kao *ekspertska*, vaspitači su bili eksperti koji su zadavali zadatke, smišljali brošure, slikovnice, pesme i rime ili kao *nevidljivi saradnici* koji su tu ako iskrsne neki problem.
- **Položaj roditelja** – roditelji su bili *izvršioc zadataka*, imali su primarnu ulogu da rade domaće zadatke sa decom, da fotografišu i pošalju u vajber grupu. Roditelji su često imali ulogu super-roditelja, koji su morali da isprate svaki korak – kada treba nešto da pošalju na vrtićku vajber grupu; ako imaju starije dete kada ide u školu i kako; ako rade, kada i kako rade, kakve su im smene...
- **Predškolsko vaspitanje i obrazovanje**, a i obrazovanje generalno, se u ovoj kriznoj situaciji razume kao *digitalni prostor koji je anestetiziran od svrhe i smisla* (Biesta, 2020). Obrazovni proces se pretežno sveo na upotrebu digitalnih uređaja, digitalnih aplikacija i platformi, preko kojih su se kreirali i dalje distribuirali sadržaji za porodice.

Nije kriza prouzrokovana virusom SARS-Cov-2 jedina kriza koja treba da nas brine, iako ona jeste „bacila svetlo“ na obrazovanje i pokazala njegove pukotine, već upravo permanentna kriza u kojoj se odavno nalazimo, a koja nas nagoni da preispitujemo dosadašnje načine rada i neka dosadašnja uverenja koja oblikuju vaspitno-obrazovnu praksu.

Sistem podrške profesionalnom povezivanju i osnaživanju pojedinaca, ustanova i sistema u celini, uspostavljen tokom obustavljanja rada predškolskih ustanova se nije održao. Međutim, i pored ovoga mi kao profesionalci treba da postavimo pitanje, kako dalje? Potrebne su nam mere obrazovne politike koje neće biti prvenstveno orijentisane na pitanja procedura (Pavlović Breneselović, 2019), „dezinfekcija prostora, pribora i opreme... ne koristiti igračke koje se ne mogu prati i dezinfikovati“ (Instrukcije..., 2020), već koje će uzeti u obzir da su predškolske ustanove vaspitno-obrazovne ustanove koje ne mogu funkcionisati po medicinskom modelu (Miškeljin, 2021). Potreban nam je vrtić koji je mesto zajedničkog življenja i povezivanja, kao mesto autentičnih situacija učenja (Pravilnik o Osnovama programa..., 2018). Potrebni su nam ne solidarni pojedinci već solidarne institucije (Mishra & Rath, 2020; Prainsack, 2020) koje će razumeti različite životne kontekste porodica i koje će tragati za zajedničkim smislom u teškim vremenima koje nužno vode reakciji u vidu akcije na zajednički smisao. Potrebni su nam vrtići gde se roditeljima

priznaje da su primarni vaspitači svoje dece, a ne da su izvršioi zadataka; gde su praktičari oni koji su osnaženi da vode promenu, pružaju podršku koja je osetljiva na kontekst življenja porodice, a nisu eksperti na distanci (Purešević, 2021).

Potrebno nam je obrazovanje koje se ne sme svesti na pitanje *šta to (od)radimo* (što se u krizi prouzrokovanom COVID-19 pandemijom vidi u hiperprodukciji najrazličitijih sadržaja) već *sa kim* to činimo i *na koji način*, kako bismo jedni drugima bili podrška. S tim u vezi, ako obrazovanje razumemo kao prenošenje i produkciju sadržaja koja nije smisljena deci i kontekstu življenja porodica, neće nam biti potrebna nikakva kriza da se otuđimo, jer se mi ovakvim postupcima jedni od drugih distanciramo (fizički i socijalno) i bez nje (Biesta, 2020; Mishra & Rath, 2020). Naša odgovornost kao profesionalaca je da radimo na „promenama u obrazovanju kojima ćemo omogućiti da obrazovne prakse budu pripremljene za suočavanje sa neočekivanim” (Krnjaja, 2021:73). Zato svaka kriza može biti prilika za preispitivanje i promenu jer „nije stvar u tome šta je, već šta ono što činimo u ovom trenutku može postati“⁵.

Literatura

- Biesta, G. (2020). Digital first or education first?: Why we shouldn't let a virus undermine our educational artistry. *PESA Agora*. Preuzeto sa <https://pesaagora.com/columns/digital-first-or-education-first-why-we-shouldnt-let-a-virus-undermine-our-educational-artistry/>
- Blum, S., & Dobrotić, I. (2021). Childcare-policy responses in the COVID-19 pandemic: unpacking cross-country variation. *European Societies*, 23(1), 545–563.
- Capano, G., Howlett, M., Jarvis, D. S. L., Ramesh, M., & Goyal, N. (2020). Mobilizing Policy (In)Capacity to Fight COVID-19: Understanding Variations in State Responses. *Policy and Society*, 39(3), 285–308. <https://doi.org/10.1080/14494035.2020.1787628>
- Daniel, S. J. (2020). Education and the COVID-19 pandemic. *Prospects*, 49(1-2), 91–96. <https://doi.org/10.1007/s11125-020-09464-3>
- Instrukcija u vezi sa postupanjem predškolske ustanove povodom otvaranja objekata za prijem upisane dece u vreme trajanja epidemije COVID-19* (2020). Ministarstvo prosvete i nauke i tehnološkog razvoja, Ministarstvo Zdravlja.
- Hale, T., Angrist, N., Goldszmidt, R., Kira, B., Petherick, A., Philips, T., Webster, S., Cameron-Blake, E., Hallas, L., Majumdar, S., & Tatlow, H. (2021). A global panel database of pandemic policies (Oxford COVID-19 Government Response Tracker). *Nature Human Behavior*, 5(4), 529–538. <https://doi.org/10.1038/s41562-021-01079-8>
- Krnjaja, Ž. (2021). Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u vreme korona krize: fizička izolacija i „efekat tunela”. U V.Spasenović (ur.), *Obrazovanje u vreme krize – gde smo i kuda dalje* (str.67-82). Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.

---

⁵ Preuzeto sa: <https://www.pinterest.com/pin/334181234820040871/>

- Mishra, C., & Rath, N. (2020). Social solidarity during a pandemic: Through and beyond Durkheimian Lens. *Social Sciences & Humanities Open*, 2(1), 1-7. <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2020.100079>
- Mitranić, N. (2021). Uvek crtamo: vrtić „na daljinu” u vreme covid-19 krize iz dečje perspektive. U V. Spasenović (ur.), *Obrazovanje u vreme krize – gde smo i kuda dalje* (str. 101-108). Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Miškeljin, L. (2021). Pristupi obrazovne politike predškolskom vaspitanju i obrazovanju u doba krize. U V. Spasenović (ur.), *Obrazovanje u vreme krize – gde smo i kuda dalje* (str. 101-108). Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Odluka o ukidanju vanrednog stanja* (2020). Službeni glasnik Republike Srbije, br. 65/2020 Preuzeto sa <https://www.propisi.net/odluka-o-ukidanju-vanrednog-stanja/>
- OECD (2020). *Tackling Coronavirus (COVID-19): Country Policy Tracker*. Paris: OECD Publishing. Retrieved from <https://www.oecd.org/coronavirus/country-policy-tracker/>
- Pavlović Breneselović, D. (2013). Čemu služi pedagog: priča u tri slike. U Ž. Krnjaja, D. Pavlović Breneselović i K. Popović (ur.), *Pedagog između teorije i prakse* (str. 18-26). Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Pedagoško društvo Srbije.
- Pavlović Breneselović, D. (2019). Saradnja nosilaca obrazovne politike, istraživača i praktičara u procesu reforme: jedan uspešan primer sa neizvesnim krajem. U D. Pavlović Breneselović, Š. Alibabić i V. Spasenović (ur.), *Obrazovna politika i praksa: u skladu ili u raskoraku* (str. 175-182). Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Pedagoško društvo Srbije.
- Pokhrel, S., & Chhetri, R. (2021). A Literature Review on Impact of COVID-19 Pandemic on Teaching and Learning. *Higher Education for the Future*, 8(1), 133–141.
- Prainsack, B. (2020). Solidarity in Times of Pandemics. *Democratic Theory*, 7(2), 124–133. <https://doi.org/10.3167/dt.2020.070215>
- Pravilnik o Osnovama programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja – Godine uzleta* (2018). Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. Preuzeto sa <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2018/09/OSNOVE-PROGRAMA-.pdf>
- Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u vreme epidemije COVID-19* (2020). Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja. Preuzeto sa <https://mpn.gov.rs/vesti/predskolsko-vaspitanje-i-obrazovanje-u-vreme-epidemije-covid-19/>
- Purešević, D. (2021). Onlajn vrtić u vreme krize – perspektiva roditelja. U V. Spasenović (ur.), *Obrazovanje u vreme krize – gde smo i kuda dalje* (str. 133-150). Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Uredba o merama za sprečavanje i suzbijanje zarazne bolesti COVID-19* (2020). Službeni glasnik Republike Srbije, br. 66/2020. Preuzeto sa <http://www.propisi.com/merevlade-donete-nakon-ukidanja-vanrednog-stanja.html>
- Vanderhout, S. M., Birken, C. S., Wong, P., Kelleher, S., Weir, S., & Maguire, J. L. (2020). Family perspectives of COVID-19 research. *Research Involvement and Engagement*, 69(6) <https://doi.org/10.1186/s40900-020-00242-1>